

**INTERACTION OF GENERAL SECONDARY
AND OUT-OF-SCHOOLS EDUCATION
IN AESTHETIC EDUCATION OF TEENAGERS:
SUBJECTS OF INNOVATIVE AESTHETIC ACTIVITY**

**ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ:
СУБ'ЄКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕСТЕТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Larisa Sierykh¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-021-6-6>

Abstract. The article describes the basis of the concept of interaction between institutions of general secondary and extracurricular education in the aesthetic education of adolescents. The first level of the concept is the mega-level, the main structural elements of which are discussed in the article.

Concepts include the social component, the system of social relations, the demographic component, the legislative, normative base of research, provisions, concepts, normative and methodological documents, which operate in the conditions of interaction of institutions of general secondary and of the out-of-school education and directly and indirectly influence the development of aesthetic education of teenagers.

Using theoretical methods: analysis, generalization, comparison and comparison of different normative-methodical acts, the content of the basic principles of out-of-school education and general secondary education in aesthetic education of teenagers was found out. Organization of interaction of secondary and out-of-schools education in the aesthetic education of teenagers is based on the results of the analysis of their practical and aesthetic activities and takes into account the components of aesthetic education: emotional, informational, communicative.

In the interaction of secondary and out-of-schools education in the aesthetic education of teenagers the methodological basis is the integration

¹ Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Ukraine

of knowledge in the field of aesthetics, pedagogy, ethics, psychology, theories of aesthetic education.

The regulatory framework of the study is considered in detail. This made it possible to expand the content of the basic principles of extracurricular and general secondary education in accordance with the orientation of the specifics of educational activities offered today by general secondary and out-of-school education and to highlight the content and scope of educational concepts, provisions, phenomena that are interrelated.

Based on the above it can be argued that the invariant of process of interaction of secondary and out-of-schools education in the aesthetic education of teenagers is the aesthetic activity of teenagers, is carried out primarily in diverse social creativity.

In the interaction of secondary and out-of-schools education in the aesthetic education of teenagers the methodological basis is the integration of knowledge in the field of aesthetics, pedagogy, ethics, psychology, theories of aesthetic education.

The development of the system of aesthetic education separately as secondary and extracurricular educational institutions, which included in secondary schools: aesthetic education in the lessons of art-aesthetic cycle; aesthetic education on the lessons of other cycles in the framework of the educational goals of the lesson; in extracurricular work during the group work, electives, project, exhibition, concert, workshops and other creative student activities; work with parents. In out-of-schools education: aesthetic education in the classroom circles of artistic and aesthetic direction and other groups in the framework of educational goals; during mass events, during the organization and conduct of exhibitions, competitions, flash mobs, workshops, master classes, concerts of children and youth creativity, preparation teams and documentation accompanying the submission for the title of «Exemplary» and «Popular» children's creative teams.

1. Вступ

У впровадженні дослідної роботи в закладах загальної середньої та позашкільної освіти було розроблено Програму регіонального інноваційного дослідного проєкту за темою «Теорія і методика взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному

вихованні підлітків», за ефективності виконання якої передбачено естетичне виховання підлітків на більш швидкому і якісному рівні.

Дослідження передбачало розробку системи взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків, що відображено в складній теоретичній багатовекторній моделі взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків, яка структурно відображає компоненти освітнього процесу та забезпечує розв'язання існуючих у практиці суперечностей через упровадження, дію *взаємопов'язаних векторів*. «Обов'язковий» вектор *A* направлений від суб'єктів педагогічної взаємодії (підлітків) до суб'єктів закладів загальної середньої освіти; «Додатковий» вектор *B* уможлиблює зв'язок суб'єктів педагогічної взаємодії (підлітків) до суб'єктів закладів позашкільної освіти; «Об'єднуючий» вектор *B* підтримує зв'язки суб'єктів взаємодії закладів загальної середньої освіти та суб'єктів взаємодії позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків; «Міжсередовищний» вектор *Г* діє в естетичному середовищі закладів загальної середньої та позашкільної освіти та дозволяє прослідкувати взаємозв'язки з об'єктами навколишнього середовища; «Соціальний» вектор *Д* розглядає взаємозв'язки з іншими інституціями (суб'єктами і об'єктами) педагогічної взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків; «Ініціативний» вектор *Е* спрямовано від батьків підлітків до всіх суб'єктів педагогічної взаємодії, вказує на зацікавленість батьків підлітків в освітньому (навчально-виховному) процесі та порушує суб'єкт-об'єктні взаємовідносини в естетичному вихованні підлітків.

Це допоможе розкрити структуру і зміст взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків, що синтезовані в мотиваційно-ціннісну, інформаційно-змістову та рефлексивну цілісність.

2. Створення системи взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків

Провідною метою нової української освітньої системи є розвиток особистості та забезпечення соціально-педагогічних умов для творчої самореалізації дитини в шкільні роки й виховання покоління, здат-

ного ефективно працювати і навчатися протягом усього життя. Тому й виникла суттєва необхідність спрямування педагогічних зусиль на творчій самореалізації сутнісних сил особистості – її мотивів, здібностей, практичних умінь, життєвих цінностей, здатності постійно створювати особистісно й соціально значимі продукти діяльності, які, безумовно ефективно створюватимуться в естетичному середовищі.

Означена мета стає досяжною за умови пріоритету осмисленого, мотивованого естетичного середовища, естетичної системи, яка впливатиме на підлітків і при освоєнні теоретичного й практичного матеріалу та відповідно зменшення долі репродуктивної, механічної, рутинної і непривабливої для дитини діяльності, досягнемо естетичної вихованості підлітків.

Найбільш придатною на сьогодні і в найближчій перспективі навчальною технологією, яка забезпечує створення естетичного середовища підлітків можна вважати технології інтеграційної мистецької освіти та впровадження основних ідей Нової української школи. Це пояснюється рядом взаємопов'язаних причин. По-перше, ці технології у запропонованому для цього дослідженні варіанті, будучи інноваційним педагогічним феноменом, увібрала й розвинула найважливіші ідеї і процесуальні надбання вітчизняної і зарубіжної педагогіки – проблемного, проектного, інтерактивного навчання й виховання, навчання як дослідження, навчання-співпраці, у взаємодії, взаєморозумінні, партнерстві тощо. По-друге, ці технології потужно підвищують мотивацію до самостійної творчої праці, спроможність учня успішно корегувати й оцінювати її перебіг і результати, тому що її мета сконцентрована на створенні значимого для школяра освітнього продукту, де успіх забезпечується чіткими і зрозумілими критеріальними його характеристиками, можливістю постійного звернення до необхідних джерел, запитаннями до педагога тощо. По-третє, у системі взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків на основі інтегрованої мистецької освіти учні поступово освоюють весь комплекс методів і механізмів творчої діяльності, способи пошукової та креативної діалогової взаємодії з однолітками й учителем, що підвищує не тільки їх уміння співпрацювати, але й мотивацію на успіх на, сьогодні й майбутній професійній праці, що може ефективно відбутися в естетичному освітньому середовищі.

Запропонована для інноваційного дослідного проєкту навчальна технологія носить гуманістичний, особистісно зорієнтований, здоров'я зберігаючий характер, тому що за рахунок відносного збільшення творчої діяльності на уроках і в позакласній роботі, зменшення завдань репродуктивного характеру знижується найбільш небезпечно для здоров'я і розумового розвитку репродуктивне навантаження на дітей, характерне для традиційної школи.

3. Практичне значення одержаних результатів дослідження

Розроблена багатовекторна модель взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків; розроблене теоретико-методологічне забезпечення самореалізації творчих якостей учнів у процесі взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків пройшло дослідну перевірку під час вивчення основних дисциплін шкільного курсу та гурткової роботи в позашкільному освітньому естетичному середовищі, що дає можливість реалізувати їх у навчальній практиці середньої а вищої школи. Підготовлені за результатами дослідної роботи посібники, методичні рекомендації та інші матеріали можуть бути продуктивно використані в роботі закладів загальної середньої, позашкільної та вищої освіти в процесі вивчення й запровадження інноваційних освітніх ідей і відповідних ним технологій.

4. Програма дослідження

Програма дослідження, саме інноваційного регіонального освітнього проєкту украдена в п'ять етапів.

I. Підготовчо-організаційний етап (2020 р.), на якому передбачено: підготовка і презентація програми дослідно-експериментальної роботи (педагогічного експерименту) «Теорія і методика взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків»; прийняття відповідних рішень вченої ради Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації, вченої ради Інституту проблем виховання АПН України, педагогічних рад закладів освіти – учасників проєкту, батьківських конференцій даних закладів; проведення лекційних і семінарських занять: з основ педаго-

гічного управління та організації дослідно-експериментальної роботи; з теорії і практики творчої самореалізації особистості як провідної мети національної освіти; з проблем теорії і практики формування естетичного середовища та діагностики його результатів; підготовка навчально-методичної бази для інноваційного дослідного проєкту.

II. Діагностично-оцінювальний етап (2021 р.): відпрацювати основні критерії і показники взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків; (лютий 2021 р.); провести апробацію цих критеріїв і показників на основі діагностичного підходу на науково-практичному семінарі всіх учасників інноваційного регіонального проєкту (учителів, психологів, викладачів університетів, з якими співпрацюють заклади освіти); провести пілотне випробування розробленого діагностичного інструментарію в окремих групах закладів загальної середньої та позашкільної освіти; здійснити на основі розробленого діагностичного інструментарію суцільну діагностику рівнів художньо-творчих якостей учнів в усіх групах (січень-лютий 2021 р.); підвести підсумки діагностики й оцінки рівнів розвитку художньо-творчих якостей школярів та підготувати необхідний комплекс діагностичних матеріалів (лютий-березень 2021 р.).

III. Формувальний етап (березень 2021–2024 рр.): реалізація мотиваційного і процесуального компонентів з упровадженням технології художньо-естетичного навчання і виховання для успішної самореалізації художньо-творчих якостей учнів експериментальних груп, що досягнута взаємодією закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків; внесення коректив і доповнень до змістової і структурної частини проєкту; проведення рубіжних зрізів динаміки рівнів художньо-творчої самореалізації школярів у формуванні естетичного середовища (у I та II семестрах навчального року); на засіданнях науково-методичної ради провести змістове і конструктивне обговорення звітів педагогів з метою уточнення навчально-методичних засобів; звертання постійної уваги на створення естетичного середовища засобами використання живопису, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва, літературних і музичних творів, художніх та науково-популярних фільмів.

IV. Підсумковий етап (січень-травень 2025 р.): проведення комплексного дослідження ефективності діяльності структурно-змістов-

ної багатовекторної моделі взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків в експериментальних закладах; кількісний і якісний аналізи, діагностика, оцінювання результатів експерименту на основі розроблених критеріїв та показників та впровадження методик та технологій мистецької освіти; підготовка наукового звіту про результати експериментальної роботи.

V. Корегуючий етап (травень 2025 р. – грудень 2025 р.) У разі необхідності внести корективи до прогнозованих результатів науково-дослідної роботи.

5. Основні ідеї інноваційного Проєкту

Мета проєкту. Практично перевірити ефективність системи взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків, яка може забезпечити самореалізацію творчих якостей вихованців:

- 1) охарактеризувати особливості підлітка як суб'єкта естетичного виховання та виявити прогнозовані рівні їхньої естетичної вихованості;
- 2) упровадити розроблену систему взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків та відобразити її в складній теоретичній багатовекторній моделі;
- 3) сконструювати зміст системи взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків: апробувати педагогічні умови, які оптимізують реалізацію розроблених концепцій та технологій;
- 4) здійснити діагностичну перевірку ефективності системи взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків і на основі узагальнення результатів проєкту окреслити прогностичні вектори естетичного виховання підлітків.

Удосконалення механізмів взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків вимагає створення в зазначених закладах сприятливого освітньо-виховного середовища взаємодії; розроблення об'єктивних критеріїв його оцінювання (інформаційно-діагностичних, мотиваційних, виховних тощо) і показників успішності формування базових компетентностей підлітків, мотивації до пізнавально-практичної та творчої діяльності, оволо-

діння методами самопізнання, саморегуляції, саморозвитку підлітків; наукового обґрунтування на рівні теоретичного дослідження питань: уточнення змісту поняття «естетичне середовище» та актуальності проблеми створення естетичного середовища взаємодії у педагогічній теорії та практиці.

6. Використання потенціалу естетико-виховного середовища у взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти

Проблема створення ефективного внутрішнього (локального) та зовнішнього (місцевого, регіонального) освітньо-виховного простору (середовища) як закладів загальної середньої, так і позашкільної освіти в естетичному вихованні є наразі актуальною. Робота щодо її розв'язання відповідає сучасним вимогам суспільного розвитку та спрямована не лише на забезпечення умов для творчого розвитку та самореалізації підлітків, а й на підвищення рівня їхньої духовної, моральної, правової та інформаційної культури; виховання толерантного ставлення до інших. З огляду на це ми вважаємо за педагогічно доцільне використання потенціалу естетико-виховного середовища як основи системи взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків.

З метою пошуку актуальності естетико-виховного освітнього простору нами здійснено аналіз наукових праць Т. К. Мурманцевої, яка обґрунтувала процес створення культурно-естетичного середовища в освітній системі та розглядала це в закладі загальної середньої освіти з поглибленим вивченням предметів художньо-естетичного циклу [1]. Її дослідження було присвячено вивченню естетичного середовища закладу загальної середньої освіти як засобу естетичного виховання. У ході дослідження розглядалася велика кількість публікацій, у яких досліджувалися освітнє естетичне середовище та його компоненти, зокрема, організації естетичного компонента, архітектурі навчальних закладів, організації внутрішнього простору, інтер'єру, естетизації уроку, естетиці зовнішнього вигляду педагогів та вихованців, етиці та естетиці взаємовідносин у навчально-виховному процесі тощо.

Вивчення джерельної бази дослідження, яке складається з різнопланових за змістом та характером джерел, уможливило визначення основних дефініцій дослідження естетико-виховного середовища.

Науковці, педагоги, психологи-практики акцентували увагу на філософському аспекті поняття «освітньо-виховне середовище», прийомах і технологіях його проектування, конструювання.

Усвідомлення проблеми формування естетико-виховного середовища як культурно-освітнього феномену з'явилося у початкових формах в педагогічних дослідженнях Л. М. Толстого, у ХХ сторіччі – у працях В. В. Зеньковського, П. Ф. Каптерєва, в практичній діяльності й теоретичному аналізі С. Т. Шацького [2], у працях з естетики для закладів загальної середньої та позашкільної освіти інших дослідників.

На основі узагальнення концептуальних міркувань зазначених учених, освітнє середовище визначається як система впливів та умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, які є змістовним компонентом у соціальному та предметно-просторовому оточенні. Естетику, при цьому, розглядаємо як науку, що вивчає сферу естетичного як специфічного прояву ціннісних відносин між людиною та світом, а також як частину художньої діяльності людини.

Принагідно зауважимо, що створення естетико-виховного середовища трактувалося як педагогічно організоване мікросередовище, яке має найвищий рівень розвитку естетичної культури, гнучку динаміку розвитку, що надає великі можливості впливу на творчу мотивацію суб'єкта [3].

Створення естетико-виховного середовища навчального закладу сприяє естетичному вихованню підлітків. Це не нова ідея, вона виділяється в багатьох нормативно-правових документах кінця ХХ сторіччя, де містяться положення з організації приміщення для навчання вихованців незалежно від типу закладу освіти. Зазначалися параметри створення естетико-виховного середовища, що стосувалися вимог організації зразкової класної кімнати, «якість якої залежить від таких факторів: її розмірів, ...розміщення меблів; ...положення вікон; ...освітлення; системи опалення й вентиляції тощо» [3], що, своєю чергою впливає на розвиток естетичних смаків, естетичного сприйняття, настрою, активної діяльності підлітків.

У авторській монографії «Естетичне виховання: середовищний підхід» (2016) спираємося на досліді кольорів веселки І. Ньютона, який розглядає їх як спектр «кольорових почуттів» і стверджує, що колір – це субстанція, що змінюється подібно звуку, тому існують такі

кольори, яких ми, люди, не здатні сприйняти [5]. Сучасні вчені доводять, що наша колірنا чутливість розвивається і з часом ми зможемо бачити такі кольори, які абсолютно недоступні зараз. У монографії (2016) згадуємо І. Гете, який класифікував кольори за фізіологічним принципом запропонував розподілив їх на дві групи: теплі (первинні, позитивні) та холодні (другорядні, негативні) й відзначив властивість фарб впливати на душу людини, бо символіка кольору опирається на об'єктивні особливості психіки, на всі можливі асоціації [5].

На думку Johannes Itten, колір здатний викликати певний емоційний і душевний стан, але один і той же колір у людей різних народів викликає різні емоційні враження. Згідно з законами колористики кольорове середовище впливає на характер людини, тому для формування творчої активної позиції підлітка потрібно обирати основні кольори, які люблять екстраверти, – це жовтий, фіолетовий, червоний і зелений. Ці кольори викликають розширення поля діяльності й контактів із людьми [6], що, на нашу думку, також позитивно впливає на спілкування суб'єктів взаємодії.

Погоджуємося з рекомендацією Я. О. Мамонтова про естетико-виховний вплив середовища. «Естетичне виховання буде досягнуто само по собі легко й приємно, якщо ми помістимо дитину в художнє середовище. Для створення цього середовища треба розпочинати з самої дитини: вона має бути красивою й здоровою, тому, насамперед, треба піклуватися про гармонійний розвиток її тіла, чого можливо досягти за допомогою розумної гігієни й гімнастики... Опатність дому, кімнати, де мешкає дитина, школи, у якій вона навчається, мають бути доповнені гарним тлом, портрети й фотографії мають бути в гарних рамках; кімнати мають бути просторими, світлими, прикрашені квітами й творами мистецтва, доступними для дитячого розуміння» [5].

Естетико-виховний вплив у навчанні й вихованні підлітків мають предмети, дидактичні та інші ігри. В них він пізнає навколишній світ, розвиває органи чуття: зір, слух, нюх, проявляє свої творчі здібності. Використовуючи високо художні іграшки, у дитини пробуджуються почуття прекрасного, дитина естетично виховується. Знаходячись постійно в естетичному середовищі, дитина поступово, непомітно розвиватиме у своїй душі потребу до прекрасного, навчиться поцінювати прекрасне в мистецтві, у житті, набуватиме художнього смаку тощо.

До компонентів естетичного середовища, яке впливає на формування смаків, інтересів, ідеалів підлітків, віднесено якості особистості, середовище спілкування, систему взаємовідносин людини (до людини, праці, мистецтва, себе, природи тощо), естетику поведінки. По-третє, дотичним до педагогічної взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків є створення рефлексивного середовища, концептуальним положенням, на яке воно спирається, є особистісно-комунікативна зумовленість рефлексії, а основа існування середовища – організація, функціонування й відтворення рефлексивності, здійснюване у взаємодії носіїв організованої та стихійної рефлексії. Носіями організованої рефлексії мають виступати педагоги, рефлекситренери, професіонали. Джерелами організованої рефлексії є навчальні дисципліни, спецкурси, діагностичні засоби. Носіями стихійної рефлексії будуть, звичайно, учні, вихованці [5].

Дотичним у нашому дослідженні є розуміння самого освітнього середовища, яке є фактором розвитку, зокрема естетичного. Розвиваюча ситуація як ключова складова естетико-виховного середовища є моментом життя особи, органічно вписується в контекст її буття, містить в собі потенціал розвитку взаємин особистості. «Розвиваюча ситуація, на думку Л. Міщик, мусить містити мінімум стихійності, розбіжностей, умов середовища і прагнень особистості та максимум змістовності й чутливості до можливих інноваційних змін і, що особливо важливо, повинна допомогти людині опанувати своїм життям, сприяти розширенню простору самоздійснення, новому розумінню життя. У цьому аспекті середовищний підхід дуже тісно пов'язаний із соціокультурним» [7, с. 57].

У взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків одним із видів розвиваючої ситуації є проблемно-конфліктна. У цьому аспекті рефлексивно-середовищний підхід подібний ідеям проблемного навчання, яке традиційно розглядається як основний засіб формування творчої особистості. Положення про єдність системи естетичного виховання й естетичного середовища детермінує той факт, «що характер середовища, його властивості значною мірою визначають характер функціонування й особливості розвитку системи. Основною ознакою такого середовища є його рефлексивність». «Основною психолого-педагогічною установкою освітнього

процесу, що відбувається в рефлексивному середовищі, є зближення власного та професійного досвіду педагога. Звідси процес рефлексії включає нарощування фахової культури через переосмислення особистісного та професійного досвіду. Організація й функціонування рефлексивного середовища є головною умовою культивування рефлексії, обов'язкове введення її до навчально-виховного процесу, яка забезпечує активізацію процесів особистісного та професійного» (з художньо-естетичних дисциплін) самовизначення. «Необхідною функціональною властивістю середовища рефлексії є можливість реалізації в ній розвиваючих взаємодій» загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків, єдності таких складових: змісту (бажано професійно-творчого); розвиваючих ситуацій; процесів взаємодії; способів організації та реалізації цих взаємодій; «готовності до взаємодії та внутрішньо-особистісних умов його продуктивної реалізації; результатів взаємодії» (саморозвиток підлітків та їх естетичного виховання) «як внутрішньо-особистісного перетворення його змісту. Вибір характеру та змісту взаємодії, а отже, і формованих відношень повинен здійснюватися з урахуванням, з одного боку, соціального замовлення на вироблення певного особистісного і предметного змісту, а з іншого – внутрішньої логіки» [7, с. 59].

«Творчо-інноваційна взаємодія потребує відмежування продуктивного від репродуктивного, пошук нових можливостей його розвитку та способів актуалізації різних сутностей можливе через адекватне програмування й планування навчального процесу. Занурення учасників взаємодії у рефлексивну розвиваючу взаємодію є однією з головних умов його продуктивності». Щоб особистість сприйняла рефлексивно-інноваційні взаємодії в середовищі як цінності, «необхідно актуалізувати його шляхом доведення, що середовище містить те, що раніше намагалася знайти особа, але воно ще не актуалізувалося, бо було тільки бажане, утім недоступне, передчувалося як необхідне, але не було набуте» [7, с. 60].

Л. І. Мішик виділяє принципи розробки й реалізації рефлексивно-інноваційного середовища, що визначаємо дотичними нашого дослідження:

– динаміка від цілого до часткового відбувається через актуалізацію в якості основи одного з найбільш цілісних властивостей явища, а всі інші розглядаються як елементи, необхідні складові цієї цілісності;

– принцип компресивності реалізується шляхом створення в ході однієї формуючої взаємодії умов для розвитку інших;

– монадологічний принцип полягає в акцентуванні процесі будь-якої взаємодії на зв'язках із попередні тобто навмисно підкреслюється взаємозв'язок взаємообумовленість усіх її аспектів;

– принцип культивування рефлексії через звернене до символіко-культурних аналогів [7, с. 60].

Доповнення змістовної і процедурної складових навчального процесу особистісною проблематикою дозволяє не «формувати» творчість, а «культивувати» її в спеціально створеному для цього діяльнісному й ігровому середовищі. Передумовою, а отже, і можливістю розвитку суб'єктів у культурно-рефлексивному середовищі є факт існування творчості в структурі особи (як одна з цінностей, хоча б як засіб досягнення певної мети). У процесі розв'язання творчих завдань, полілогу суб'єктів взаємодії формуються різні аспекти самосвідомості [7, с. 62].

По-четверте, важливим засобом створення естетичного середовища взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків є самі суб'єкти естетичного виховання – підлітки, їхня поведінка, до якої включаємо й культуру спілкування між дорослими й дітьми, спілкування в дитячому колективі, бо, як зазначав В. Сухомлинський «Сила виховної дії внутрішньо колективних відносин на естетичний розвиток особистості полягає в тому, що досвід спілкування, навіть, якщо від недостатньо усвідомлюється, глибоко «переживається» людиною. Це переживання «себе заради людей», прагнення зайняти бажане положення серед них є міцними внутрішніми стимулами формування особистості» [8].

Розглядаючи естетико-виховне середовище навчально-виховного процесу як окремого компоненту формування потреби до краси праці, ми розглядаємо його як *результат і систему* педагогічної взаємодії, адже вважаємо, що суб'єкт-об'єктні відносини доцільніше становити й розвивати в системі. Сутність цієї *системи* полягає в такому педагогічному впливі на навчально-виховну діяльність підлітків, у результаті якого вона могла б перетворитися на естетичну цінність, стати формою, засобом й необхідною умовою підвищення ефективності навчання та естетичного виховання підлітків.

Під *естетико-виховним середовищем* розуміємо сукупність умов, які оточують людину та взаємодіють з нею, як з організмом й особистістю [5].

Естетико-виховне середовище взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків є педагогічно розширеним простором, що характеризується змістовно-структурною єдністю. Естетико-виховним середовище стає тоді, коли воно охоплює максимально-можливий предметний рівень, необхідний для розвитку естетичних якостей особистості, що відбувається на уроках у загальноосвітніх та в гуртковій роботі позашкільних навчальних закладів.

Звертаючись до монографії, прокоментуємо ще деякі думки: «Середовище по-своєму деформує та спрямовує будь-який подразник, зазначав Л. С. Виготський, який діє на людину та спрямовує будь-яке подразнення, діє на людину ззовні, і на будь-яку реакцію, яке йде від людини» [5]. Відмічаючи значну виховну роль середовища, К. Д. Ушинський зосереджує увагу на тому, що середовище значно коректує процес адаптації індивідуума в соціумі, впливає на ціннісні орієнтації людини, активізує механізми саморефлексії, тому «під естетичним середовищем навчального закладу... розуміють його навчально-виховну, побутову сфери» [5].

Зважаючи на те, що в теорії естетичного виховання естетико-виховне середовище переважно розглядається як стихійний елемент естетико-виховного процесу, функція естетико-виховне середовище – сприяти виникненню в особистості потреби в естетичному розвитку. Можливості, умови, способи естетичної діяльності, естетичні відносини, які розвиває людина, є параметрами того середовища, які складаються в результаті засвоєння культури через особистісний досвід. Естетико-виховне середовище педагогічної взаємодії становить динамічну структуру, в якій підліток, проходячи «освітньо-виховний процес», розвивається й формується як особистість. Естетично підготовлене середовище включає в себе дві взаємопов'язані сфери: просторове-предметну (навчально-виховну, побутову) й духовно-емоційну (соціальну, сферу особистісних відносин). Загальновідомо, що саме діяльність є джерелом формування особистості, оскільки включення в діяльність – основний шлях розвитку особистості.

Унаслідок означених позитивних естетичних впливів на підлітків естетико-виховного середовища стає мотиваційна роль естетичної куль-

тури, яка спонукає підлітків до діяльності за законами краси. Одним із етапів перетворення естетичної культури в естетичну діяльність виступає естетичне ставлення, тому визначальною складовою суб'єктивного компоненту естетико-виховного середовища загальноосвітнього та позашкільного навчального закладу є естетичне ставлення учасників навчально-виховного процесу до предметно-просторового середовища закладу. Як зазначає А. Комарова, естетичне ставлення – це «і процес, і результат, і умова предметно-духовного утвердження людини в реальності як активного суб'єкта культури» [9, с. 42].

Увібравши в себе найкращі досягнення попередніх наукових думок, уточнюємо наукову дефініцію «*естетичне середовище*» – це педагогічно організоване мікросередовище, яке має найвищий рівень розвитку естетичної культури, естетичної вихованості суб'єктів навчально-виховного процесу, гнучку динаміку розвитку, що надає великі можливості впливу на творчу мотивацію суб'єкта, спрямовує особистість до акмеуспіху.

Сутність кожної з виокремлених естетичних категорій окремо в кожному закладі загальної середньої та позашкільної освіти зумовлює домінантні взаємозв'язки означених естетичних категорій у формуванні естетико-виховного середовища взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків (рис. 1).

Унаслідок осмислення й усвідомлення означених наукових позицій, визначаємо терміносполуку «*естетико-виховне середовище*» як *предметно-просторові сфери* окремо загальноосвітнього та позашкільного навчального закладів, які включають фонди навчальних та позанавчальних кабінетів, залів, інтер'єрів різних навчальних приміщень, територію біля загальноосвітнього та позашкільного навчального закладів окремо; при цьому створення естетико-виховного середовища кожного загальноосвітнього та позашкільного навчального закладу досягається *системою послідовних заходів естетичного виховання*, спрямованих на *підвищення загальної естетичної культури, естетичного виховання* по-перше, як підлітків, так і педагогів; оптимальним шляхом підвищення рівня естетико-виховного середовища стає *є активна, творча естетична діяльність* вихованців.

Узагальнюючи попередні думки, можемо зробити деякі висновки щодо створення естетико-виховного середовища взаємодії закладів

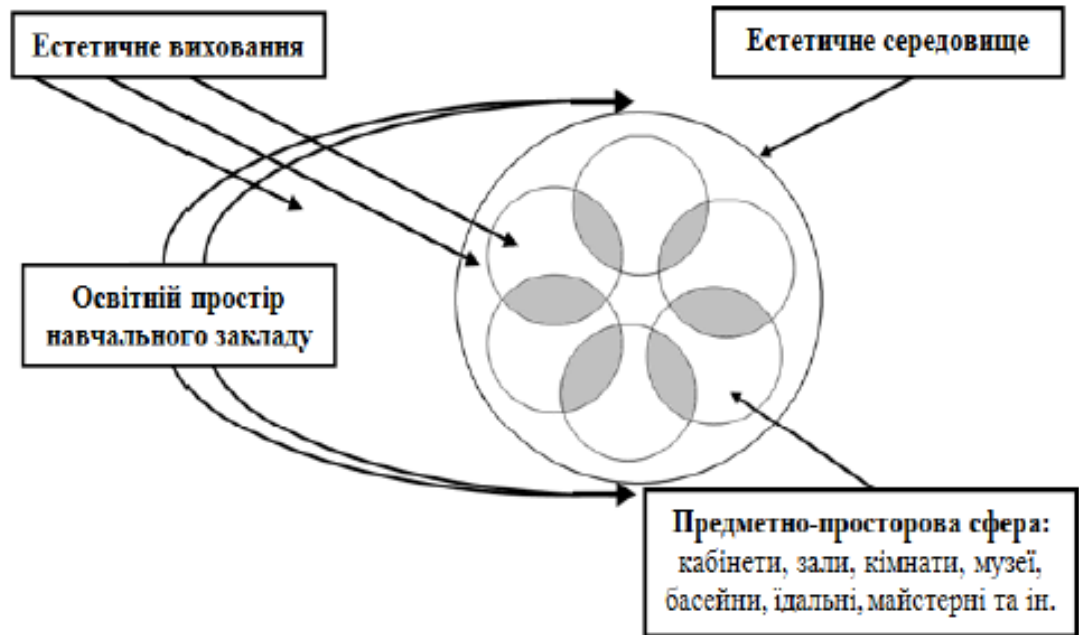

Рис. 1. Взаємозв'язок естетичних категорій в освітньому просторі

загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків, що в подальшому буде зображено в системі роботи та зобразити складові означеної взаємодії в схемі (рис. 2).

Суб'єктами педагогічної взаємодії в закладі загальної середньої освіти є: педагогічні працівники – класні керівники, учителі, заступники директорів з навчально-виховної роботи, педагоги-організатори; психологи, соціальні педагоги, підлітки та їхні батьки.

Суб'єкти педагогічної взаємодії в закладі позашкільної освіти є: педагогічні працівники – керівники гуртків, культорганізатори, заступники директорів, методисти, завідувачі відділами; підлітки та їхні батьки.

Іншими суб'єктами (інституціями) педагогічної взаємодії, які також мають безпосередню дію та суб'єктів взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків є будинки культури, мистецькі клуби, творчі об'єднання, спілки, музеї, філармонії, цирки, театри, студії, галереї, виставки, фотогалереї, парки культури та відпочинку, громадські організації, бібліотеки, Internet-кафе, Internet-клуби та ін.

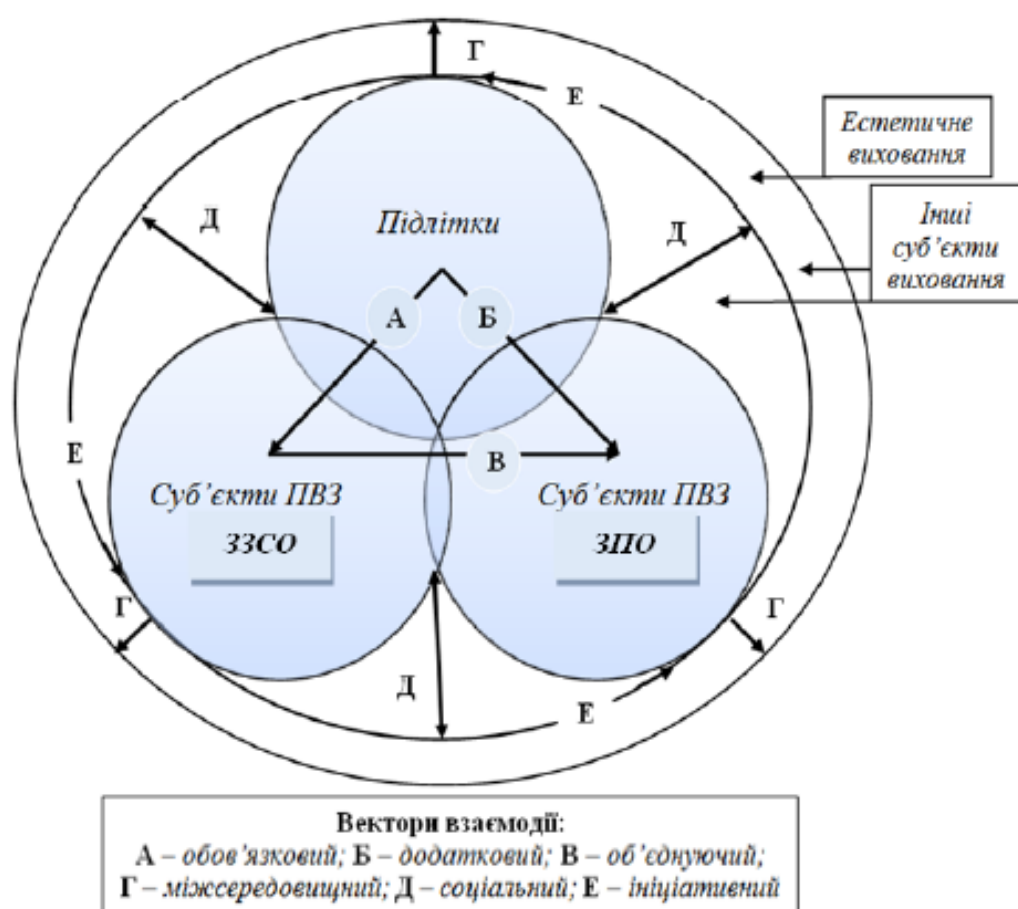

Рис. 2. Естетико-виховне середовище взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків

В естетико-виховному середовищі взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків представлено та застосовано в науковому обігу *вектори взаємодії* закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків (подаємо орієнтовно їх шість), які *дозволяють сформулювати результат* специфічного відображення процесів естетико-виховного середовища взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків, отже уможливають створення *системи взаємодії* закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків.

На рис. 1. такі вектори «від лат. *vector* – той, хто несе, відрізок прямої певної довжини і напрямку» [10, с. 96] діють в естетико-виховному середовищі взаємодії, а саме:

– *вектор А* (обов'язковий) прямує від суб'єктів педагогічної взаємодії (підлітків) до суб'єктів педагогічної взаємодії у загальноосвітніх навчальних закладів;

– *вектор Б* (додатковий) – від суб'єктів педагогічної взаємодії (підлітків) до суб'єктів педагогічної взаємодії у позашкільних навчальних закладів;

– *вектор В* (об'єднуючий) поєднує суб'єктів педагогічної взаємодії загальноосвітніх навчальних закладів і суб'єктів педагогічної взаємодії позашкільних навчальних закладів;

– *вектор Г* (міжсередовищний), який діє між (всередині) естетико-виховними середовищами педагогічної взаємодії та дозволяє прослідкувати взаємозв'язки між усіма суб'єктами навчальної та виховної діяльності й навколишнім середовищем (природа, архітектура, виробництво тощо);

– *вектор Д* (соціальний), що розглядає взаємозв'язки з іншими інституціями (суб'єктами та об'єктами) (творчі об'єднання, спілки, музеї, філармонії, театри, студії, галереї, виставки, фотогалереї, парки культури та відпочинку, громадські організації, бібліотеки, Internet-кафе та ін.) педагогічної взаємодії загальноосвітніх навчальних закладів та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків;

– *вектор Е* (ініціативний) спрямований від батьків підлітків до всіх суб'єктів педагогічної взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів та порушує й підтримує суб'єкт-об'єктні взаємовідносини в естетичному вихованні підлітків.

7. Висновки

Отже, аналіз потенціалу естетико-виховного середовища взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків дозволив окреслити систему заходів щодо створення естетико-виховного середовища педагогічної взаємодії в естетичному вихованні підлітків:

– будова системи зростання активної позиції підлітків до створення краси, естетико-виховного середовища педагогічної взаємодії закладів

загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків;

– залучення органів учнівського самоврядування із забезпечення естетики в закладі як закладі загальної середньої, так і позашкільної освіти, пришкольній території або території біля позашкільного навчального закладу, біля стадіонів, басейнів, майданчиків та інших навчальних та позанавчальних приміщень;

– взаємодія учнівського активу з учителями в розробці дизайну навчальних кабінетів, закладу;

– урахування особистого прикладу педагога;

– оновлення естетико-виховного змісту занять у закладах позашкільної освіти;

– стимулювання групових переживань на уроках, заняттях в закладах загальної середньої освіти;

– залучення підлітків закладів загальної середньої освіти до естетичної діяльності в закладах позашкільної освіти;

– залучення суб'єктів педагогічної взаємодії до естетико-виховної діяльності в інших об'єктах та суб'єктах забезпечення педагогічної взаємодії: будинках культури, мистецьких клубах, музеях, філармонії, цирку, театрах, студіях, галереях, виставках, фотогалереях, парках культури та відпочинку, громадських організаціях, бібліотеках, Internet-клубах та ін.;

– забезпечення підвищення професійної майстерності педагогів щодо взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків;

– залучення педагогів закладів загальної середньої освіти до участі у семінарах, «круглих» столах, методичних об'єднаннях, майстер-класах, виставках, екскурсіях, конкурсах, концертах тощо закладів позашкільної освіти та інших об'єктах педагогічної взаємодії; проведення анкетування із визначення рівня ефективності естетико-виховного середовища тощо.

Можемо уточнити дефініцію, *«естетико-виховне середовище педагогічної взаємодії»* – це педагогічно організоване виховне середовище, у якому відбувається динамічна педагогічна дія, співпраця суб'єктів педагогічної взаємодії, що спрямована на досягнення означеної мети – естетичного виховання підлітків і в якій передбачається прямо або опо-

середковано залучення до навчально-виховного процесу суб'єктів педагогічної взаємодії в закладах загальної середньої освіти, суб'єктів педагогічної взаємодії в закладах позашкільної освіти, суб'єкт-об'єктних відносин інших суб'єктів взаємодії, інституцій; що підтримують складний взаємозв'язок суспільних явищ-систем закладів загальної середньої та позашкільної освіти, естетичного виховання підлітків; виконання соціального замовлення тощо.

Спільна діяльність учнів і педагогів зі створення естетико-виховного середовища взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків має призвести до значної позитивної динаміки: зростатиме значимість естетико-виховного середовища у свідомості підлітків; змінюватиметься ставлення підлітків до якості всього естетичного, краси; розвиватиметься здатність до естетичної діяльності; розвиватиметься спроможність до творчості, до перетворення навколишнього світу за законами краси. Тим самим, естетико-виховне середовище педагогічної взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків стає значним фактором, стрижнем, основою взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків, яку презентуємо як систему естетичного розвитку підлітків.

Список літератури:

1. Мурманцева Т.К. Создание культурно-эстетической среды в образовательной системе: Школа с углубленным изучением предметов художественно-эстетического цикла : дис. к. пед. наук : 13.00.01. Саратов, 1998. 194 с.
2. Шацкий С.Т. Школа и строительство жизни : Избр. пед. соч. Москва : Учпедгиз, 1958. С. 201–300.
3. Моделювання естетичного навчально-виховного процесу у взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів. *Взаємодія загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків* : Зб. наук. матер. регіон. круглого столу (04 листопада 2014 р. м. Суми) / за заг. ред. канд. пед. наук, доцента Лариси Серих. Суми : РВВ СОШПО, 2014. 60 с.
4. Формування естетичного середовища: теорія і практика : матеріали регіональної наук.-практ. конф. *Художньо-естетична освіта і виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів в процесі впровадження інтегрованих курсів* в рамках Всеукр. форуму з міжнародною участю *Відкриті інновації як феномен глобально-орієнтованого суспільства* (13-17 травня 2013 р. м. Суми) / за заг. ред. Л.В. Серих. Суми : Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2013. 100 с.

5. Сєрих Л.В. Естетичне виховання: середовищний підхід : навч.-метод. посіб. Київ-Суми : НІКО, 2016. 200 с.
6. Johannes Item. The art-colour. URL: <http://void.net.ua/itten/#afterw>
7. Мішчик Л.І. Теорія і практика професійної підготовки соціального педагога : монографія. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2011. 116 с.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5-ти т. Київ : Рад. школа, 1977.
9. Комарова А.І. Україна: духовність – культура – естетичний розвиток особистості (методологія, теорія і практика). *Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура*. Київ : Наук. дослідний інститут «Проблеми людини», 1999. Т. 14. С. 42–48.
10. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х т. / Укл.: В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Вид-во «АКОНІТ», 2001. Т. 2. 928 с.

References:

1. Murmantseva T.K. (1998). Creating a cultural and aesthetic environment in the educational system: A school with in-depth study of objects of the artistic and aesthetic cycle: dis. ped. of sciences: 13.00.01. Saratov.
2. Shatsky S.T. (1958). School and life building. Favorites ped. op. Moscow: Uchpedgiz.
3. Modeling of the aesthetic educational process in the interaction of general and extracurricular educational institutions (2014). *Interaction of general and extracurricular educational institutions in aesthetic education of the teenager's*. Sciences. mater. region. (November 04, 2014 in Sumy) / for the total. ed. cand. ped. sciences, As. Professor Larisa Sierykh. Sumy: SOIPPO.
4. Formation of aesthetic environment: theory and practice (2013): mater. of regional sciences. Practice conf. *Artistic and aesthetic education and upbringing of pupils of general educational institutions in the process of implementation of integrated courses within the framework of All-Ukrainian*. Open Innovation Forum as a Phenomenon of a Globally Oriented Society (May 13-17, 2013, Sumy) / for the total. ed. L.V. Sierykh. Sumy: Sumy Regional Institute of Postgraduate Teacher Education.
5. Sierykh L.V. (2016) Aesthetic education: an environment approach: teaching method. tool. Kyiv-Sumy: NIKO.
6. Johannes Item. The art-color. URL: <http://void.net.ua/itten/#afterw>
7. Mishchik L.I. (2011). Theory and practice of professional training of social educator: monograph. Hlukhiv: GNPU them. O. Dovzhenko.
8. Suhomlinsky V.A. (1977). Selected works: in 5 volumes. Kiev: Rad. school.
9. Komarova A.I. (1999). Ukraine: spirituality – culture – aesthetic development of personality (methodology, theory and practice). *Ukraine on the threshold of the third millennium: spirituality and artistic and aesthetic culture*. Kiev: Sciences. Research Institute of Human Problems, vol. 14.
10. New Interpretative Dictionary of the Ukrainian Language: in 3 vol. (2001). Kiev: AKONIT Publishing House, vol. 2.